

Методичні рекомендації щодо розроблення освітніх програм закладів загальної середньої освіти

Відповідно до статті 33 [Закону України «Про освіту»](#), що набрав чинності 28 вересня 2017 року, статті 15 [Закону України «Про загальну середню освіту»](#) (із змінами, внесеними згідно із [Законом № 2442-VI від 06.07.2010](#); в редакції [Закону № 2145-VIII від 05.09.2017](#)) освітня програма – це єдиний комплекс освітніх компонентів, спланованих і організованих закладом загальної середньої освіти для досягнення учнями визначених відповідним Державним стандартом загальної середньої освіти результатів навчання [1; 2].

Основою для розроблення освітньої програми є Державний стандарт освіти відповідного рівня.

Освітніми компонентами освітньої програми закладу загальної середньої освіти є освітня галузь, навчальний предмет, факультативний курс, курс за вибором, спецкурс, модуль, практика тощо.

Освітня програма має містити перелік освітніх компонентів для вільного вибору здобувачів освіти та їх логічну послідовність:

- загальний обсяг навчального навантаження та очікувані результати навчання здобувачів освіти;
- вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за програмою;
- перелік, зміст, тривалість і взаємозв'язок освітніх галузей та/або предметів, дисциплін тощо, логічну послідовність їх вивчення;
- форми організації освітнього процесу;
- опис та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти;
- інші освітні компоненти (за рішенням закладу загальної середньої освіти) [1; 2].

Освітні програми розробляються закладами освіти, науковими установами, іншими суб'єктами освітньої діяльності та затверджуються відповідно до вищезазначених та спеціальних законів.

У процесі розроблення освітньої програми закладу освіти можна використовувати типові або інші освітні програми, що затверджені в установленому законодавством порядку. Зокрема, заклад освіти розробляє освітню програму на основі типових освітніх програм, затверджених наказами МОН України, відображає в ній специфіку організації освітнього процесу в конкретному закладі освіти.

Освітня програма закладу освіти, сформована на основі Типової освітньої програми, не потребує окремого затвердження центральним органом забезпечення якості освіти (Державною службою якості освіти). Її схвалює педагогічна рада закладу освіти та затверджує його директор. Окрім освітніх компонентів для вільного вибору учнями, які є обов'язковими, за рішенням закладу вона може містити інші компоненти, зокрема [корекційно-розвитковий складник для осіб з особливими освітніми потребами](#).

Заклади спеціалізованої освіти, освітні об'єднання та заклади освіти, що здійснюють освітню діяльність на різних рівнях освіти, можуть використовувати наскрізні освітні програми, які охоплюють різні рівні освіти.

Освітня програма може бути розроблена закладом освіти для одного і для декількох рівнів освіти (наскрізна освітня програма).

На основі освітньої програми заклад освіти складає та затверджує навчальний план, що конкретизує організацію освітнього процесу.

Навчальний план дає цілісне уявлення про зміст і структуру певного рівня освіти, встановлює погодинне співвідношення між окремими предметами за роками навчання, визначає гранично допустиме тижневе навантаження учнів. Навчальні плани основної і старшої школи передбачають реалізацію освітніх галузей Базового навчального плану Державного стандарту через окремі предмети. Вони охоплюють інваріантну складову, сформовану на державному рівні, яка є спільною для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування і форм власності, та варіативну складову. На основі освітньої програми закладу освіти, складається та затверджується навчальний план закладу освіти, що конкретизує організацію освітнього процесу [4].

Таким чином, навчальний план є окремим документом, що визначає перелік освітніх галузей відповідно до Державного стандарту, предметів інваріантної складової, курсів за вибором, факультативних курсів, спецкурсів, що забезпечують варіативну складову навчального плану. Водночас навчальний план є складовою освітньої програми закладу освіти, як це відображено в наказах МОН України про типові освітні програми.

Відповідно до типів закладів загальної середньої освіти та особливостей освітнього процесу в Типових освітніх програмах передбачено окремі варіанти навчальних планів.

Подаємо перелік наказів МОН України, що затверджують типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти, спеціальних закладів загальної середньої освіти, закладів освіти, що здійснюють підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти станом на 15.06.2018 (розміщені в інформаційній системі КВНЗ КОР «Нормативно-правове і навчально-методичне забезпечення освітнього процесу»; нижче зазначено ідентифікаційний номер (ID), за яким швидко і зручно можна знайти накази в інформаційній системі:

[наказ МОН України №268 від 21.03.2018 «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2-х класів закладів загальної середньої освіти» \(ID – 6760\);](#)

[наказ МОН України №407 від 20.04.2018 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти і ступеня» \(для 2-4 класів\) \(ID – 6835\);](#)

[наказ МОН України №405 від 20.04.2018 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня» \(ID – 6843\);](#)

[наказ МОН України №627 від 12.06.2018 “Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами” \(ID – 6933\);](#)

[наказ МОН України №408 від 20.04.2018 “Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня” \(для 10-х класів, Державний стандарт 2011 року\);](#)

[наказ МОН України №406 від 20.04.2018 “Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня” \(для 11-х класів, Державний стандарт 2004 року\);](#)

[наказ МОН України №570 від 01.06.2018 “Про затвердження типової освітньої програми профільної середньої освіти закладів освіти, що здійснюють підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти”.](#)

У листі МОН України №1/9-344 від 25.05.2018 «Про завершення експертизи освітніх програм» (ID – 6914) зазначено нетипові освітні програми, які можуть використовуватися закладами освіти, що реалізують інноваційну освітню діяльність.

Для ефективного планування та здійснення освітнього процесу з дітьми, які мають особливі освітні потреби, у 2019/2020 навчальному році потрібно використовувати типову освітню програму спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами, затверджену [наказом МОН України від 12.06.2018 № 627](#).

Навчальні плани, розміщені в [наказі МОН України від 12.06.2018 №627](#), реалізуються в повному обсязі:

у спеціальних закладах загальної середньої освіти,

у спеціальних класах закладів загальної середньої освіти.

Вони беруться за основу закладами загальної середньої освіти при створенні індивідуального навчального плану для дітей, які навчаються за індивідуальною формою.

В умовах інклюзивного середовища навчання дітей з особливими освітніми потребами здійснюється відповідно до особливостей, що зазначені в індивідуальній програмі розвитку та з використанням індивідуального навчального плану та індивідуальної навчальної програми кожної дитини з особливими освітніми потребами.

Індивідуальний навчальний план розробляється на основі навчального плану закладу освіти, що є складовою типової освітньої програми:

- спеціальних закладів загальної середньої освіти,
- спеціальних класів закладів загальної середньої освіти
- з урахуванням рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру, а також особливостей типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами, затвердженої [наказом МОН України від 12.06.2018 № 627](#).

Індивідуальний навчальний план визначає перелік предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета за роками навчання, а також тижневу кількість годин.

Для проведення корекційно-розвиткових занять (предметів) в індивідуальному навчальному плані учня передбачається від 3 до 8 годин на тиждень (кількість годин визначають психолого-медико-педагогічні консультації або інклюзивно-ресурсні центри).

Такі години не враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження в індивідуальному навчальному плані для дитини з особливими освітніми потребами.

Структура освітньої програми закладу освіти.

Згідно із методологією Тьюнінга процес створення освітньої програми поєднує такі етапи:

1. Перевірка відповідності основним умовам (суспільна потреба, консультації із зацікавленими сторонами, цікавість програми із академічного погляду, чи визначені спільні точки прив'язки, ресурси всередині/зовні закладу освіти).
2. Визначення специфіки або профілю освітньої програми.
3. Опис мети програми та кінцевих результатів навчання.
4. Визначення компетентностей.
5. Розроблення навчального плану.
6. Розроблення модулів і вибір методів викладання.

7. Визначення підходів до навчання та методів оцінювання.
8. Розроблення системи оцінювання якості освітньої програми з метою її удосконалення [3, с. 27].

З метою виконання вимог Державного стандарту навчальні плани закладів освіти повинні містити усі предмети інваріантної складової, передбачені обраним варіантом навчальних планів цієї Типової освітньої програми.

Варіативна складова навчального плану закладу освіти визначається закладами загальної середньої освіти самостійно, враховуючи особливості організації освітнього процесу та індивідуальних освітніх потреб учнів, особливості регіону, рівень навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу і відображається в навчальних планах закладів освіти.

Варіативна складова навчальних планів використовується на:

I. Підсилення предметів інваріантної складової. У такому разі розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми навчальної програми здійснюється вчителем самостійно. Розподіл годин фіксується у календарному плані, який погоджується директором закладу освіти чи його заступником. Вчитель зазначає проведені уроки у частині класного журналу, відведеного для предмета, на підсилення якого використано зазначені години.

II. Запровадження факультативів, курсів за вибором, що розширюють обрану закладом освіти спеціалізацію, чи світоглядного спрямування (етика, історія релігій та культур, риторика, логіка, рідний край, хореографія, креслення, основи споживчих знань, світ професій тощо).

III. Індивідуальні заняття та консультації [4].

Освітня програма закладу освіти має передбачати досягнення учнями результатів навчання (компетентностей), визначених Державним стандартом.

Такі ключові компетентності, як уміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, соціальна та громадянська компетентності можуть формуватися відразу засобами усіх предметів. Виокремлення в навчальних програмах таких наскрізних ліній ключових компетентностей як «Екологічна безпека й сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність» спрямоване на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння у реальних життєвих ситуаціях. Наскрізні лінії є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, окремих предметів та предметних циклів; їх необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища.

Навчання за наскрізними лініями реалізується насамперед через: організацію навчального середовища (зміст та цілі наскрізних тем враховуються при формуванні духовного, соціального і фізичного середовища навчання); окремі предмети; предмети за вибором; роботу в проектах; позакласну навчальну роботу і роботу гуртків.

Логічна послідовність вивчення предметів розкривається у відповідних навчальних програмах.

Основними формами організації освітнього процесу є різні типи уроку:

- формування компетентностей;
- розвитку компетентностей;
- перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей;
- корекції основних компетентностей;

- комбінований урок.

Також формами організації освітнього процесу можуть бути екскурсії, віртуальні подорожі, уроки-семінари, конференції, форуми, спектаклі, брифінги, квести, інтерактивні уроки (уроки-«суди», урок-дискусійна група, уроки з навчанням одних учнів іншими), інтегровані уроки, проблемний урок, відео-уроки тощо.

Поділ класів на групи при вивченні окремих предметів здійснюється відповідно до наказу МОН України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 6 березня 2002 року за № 229/6517 (зі змінами). Згідно з рішеннями місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування класи можуть ділитися на групи і при меншій наповнюваності від нормативної, а також при вивченні інших предметів за рахунок зекономлених бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів.

У листі МОН України від 18.05.2018 №1/9-322 надано роз'яснення щодо поділу класів на групи при вивченні різних предметів у ЗНЗ в умовах повної або часткової інтеграції різних освітніх галузей, можливість яких передбачена Державним стандартом початкової освіти, затвердженим Постановою КМУ № 87 від 21 лютого 2018 року.

На офіційному порталі МОН України розміщено коментар до вищезазначеного листа:

“Поділ класів на групи має здійснюватися незалежно від того, як розподілений між окремими й інтегрованими предметами час, відведений на відповідні освітні галузі”.

“Погодинне співвідношення між освітніми галузями за роками навчання та загальну щорічну кількість годин за освітніми галузями встановлює базовий навчальний план початкової освіти. Тож у процесі інтеграції кількість навчальних годин, передбачених на базовим навчальним планом вивчення кожної освітньої галузі, перерозподіляється таким чином, що їх сумарне значення не зменшується. Це відображається в типових освітніх програмах, в освітніх програмах закладів загальної середньої освіти.

У листі МОН України від 18.05.2018 №1/9-322 зазначено, МОН готує зміни до наказу № 128 від 20.02.2002 року, щоб унормувати питання розподілу навчальних годин, забезпечити рівні умови для всіх учасників освітнього процесу та закладів освіти, незалежно від того, за якою освітньою програмою вони працюють [3].

Система внутрішнього забезпечення якості складається з таких компонентів:

- кадрове забезпечення освітньої діяльності;
- навчально-методичне забезпечення освітньої діяльності;
- матеріально-технічне забезпечення освітньої діяльності;
- якість проведення навчальних занять;
- моніторинг досягнення учнями результатів навчання (компетентностей).
- Завдання системи внутрішнього забезпечення якості освіти:
- оновлення методичної бази освітньої діяльності;
- контроль за виконанням навчальних планів та освітньої програми, якістю знань, умінь і навичок учнів, розробка рекомендацій щодо їх покращення;
- моніторинг та оптимізація соціально-психологічного середовища закладу освіти;

- створення необхідних умов для підвищення фахового кваліфікаційного рівня педагогічних працівників.

Освітня програма закладу освіти та перелік освітніх компонентів, що передбачені відповідною освітньою програмою, оприлюднюються на веб-сайті закладу освіти (у разі його відсутності – на веб-сайті його засновника).

Звертаємо вашу увагу на те, що згідно з [постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 96](#) «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» Положення про загальноосвітній навчальний заклад втратило чинність з 01 липня 2018 року ([ID – 6885](#)).

Використані ресурси:

Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/651-14>. – Назва з екрана.

Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>. – Назва з екрана.

Лист МОН України №1/9-322 від 18.05.2018 “Роз’яснення щодо порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у ЗНЗ в умовах повної або часткової інтеграції різних освітніх галузей” [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://base.www.kristti.com.ua/?p=6880>. – Назва з екрана.

Наказ МОН України №405 від 20.04.2018 “Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня” [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://base.www.kristti.com.ua/?p=6843>. – Назва з екрана.

Розроблення освітніх програм : методичні рекомендації / Авт.: В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети », 2014. – 120 с.